

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Розвиток граматичної будови мовлення молодших школярів із затримкою
психічного розвитку засобами ігротерапії

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Майборода Єлизавета Валеріївна

Керівник: Бессараб А. О.

Рецензент: Облес І. І.

Нормоконтроль: _____ Ю. В. Клочкова

Запоріжжя

2020 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 125 с., 12 табл., 5 рисунків, 61 джерело, 3 додатки.

Об'єктом дослідження є граматична будова мовлення молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Предметом дослідження є розвиток граматичної будови мовлення в дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку.

Мета роботи полягає в з'ясуванні особливостей розвитку граматичної будови мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку, розробці та апробації методики її корекції на основі використання ігротерапії в умовах корекційно-розвивальної роботи.

Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення даних загальної й спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми; емпіричні: діагностичні (спостереження, тестування); математичні: кількісна та якісна обробка отриманих даних.

Мовлення є однією з найважливіших функцій, необхідних для психічного розвитку дитини. Побудована відповідно до граматичних норм, вона є надійним засобом спілкування й пізнання світу. У дітей із затримкою психічного розвитку мовленнєва функціональна система не сформована.

Отже, необхідно вдосконалити вже наявні підходи до організації та змісту логопедичних процесів і розробити нові, раціонально побудовані та дієві методики розвитку граматичної будови мовлення в молодших школярів із ЗПР засобами ігротерапії.

ПОРУШЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ БУДОВИ МОВЛЕННЯ, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, ІГРОТЕРАПІЯ.

ВСТУП

Актуальність теми. Мовлення в дітей дошкільного віку розвивається особливо швидко: поповнюється словниковий запас, покращується звукове оформлення, більш розгорнутими стають фрази. Однак, мовленнєвий розвиток у всіх дітей неоднаковий: одні вже до трьох років чисто та правильно вимовляють слова, а інші говорять нечітко та неправильно вимовляють окремі слова. Таких дітей більшість. І якщо до п'яти років деякі дефекти в мовленні дитини допускаються, то після п'яти років треба негайно розпочинати роботу над формуванням правильної звуковимови. Зокрема, необхідно приділяти увагу формуванню правильної граматичної будови мовлення, адже це є підґрунтям для подальшого успішного навчання дитини в школі. Провідним засобом стимуляції дітей до певної діяльності є гра.

У дітей із затримкою психічного розвитку (далі – ЗПР) мовленнєва функціональна система не сформована. Мовлення молодшого школяра із ЗПР має ситуативний характер, у нього тільки формується перехід до контекстного мовлення. Цей перехід являє собою новий етап у мовленнєвому розвитку дитини.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про збільшення кількості дітей шкільного віку з мовленнєвими порушеннями, зумовленими ЗПР. Своєрідність розвитку граматичної будови мовлення в дітей із ЗПР розкрито в наукових працях Л. Кашуби, І. Сухоцької, В. Тищенко та ін. Автори вважають порушення граматичної будови мовлення одним з найважливіших у структурі ЗПР. У зв'язку із цим формування граматичних засобів мовлення в дітей посідає важливе місце в проблематиці сучасної логопедії. Низький рівень сформованості мовно-мисленнєвої діяльності в дітей із ЗПР є серйозною перешкодою для повноцінного засвоєння основних засобів мови та мовно-мисленнєвих дій (Т. Волковська, В. Глухов, Т. Сак, І. Ужченко та ін.).

Зокрема, В. Ільїна розкриває такі особливості розвитку цих дітей, як відсутність формування граматичної будови, та зазначає, що розвиток мовлення тісно пов'язаний з вихованням найважливіших психічних функцій дитини. За допомогою мовлення трансформуються логіка, мислення дитини, здатність сприймати інформацію й виражати її чітко та логічно. Розвиток мовлення багато в чому визначає успішність процесів когнітивного й емоційного розвитку дитини.

Особливості мовленнєвого розвитку дітей із ЗПР вивчають В. Ільїна, Л. Парамонова, В. Прищепова, В. Тарасун, Н. Чередниченкота ін. Вони зауважують, що для мовлення дітей із затримкою психічного розвитку характерні бідний словниковий запас, недостатня сформованість граматичної будови мовлення. Ці особливості мовлення в дітей із ЗПР вказують на несформованість внутрішнього програмування.

У своїх працях Л. Кашуба, С. Тарасун, В. Тищенко, Н. Чередниченко зазначають, що в дітей із ЗПР молодшого шкільного віку спостерігаються порушення в засвоєнні як іменникових, так і дієслівних конструкцій [22].

У свою чергу, О. Слепович наголошує, що у зв'язку з недостатнім розвитком пізнавальної діяльності в дітей із ЗПР спостерігаються особливості процесів словотворення. І. Ільїна, Л. Кашуба, Л. Трофіменко та інші вказують на те, що в цієї категорії дітей цей процес затягується в часі й має якісну характеристику.

Об'єктом дослідження є граматична будова мовлення молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Предметом дослідження є дослідження граматичної будови мовлення в дітей із ЗПР молодшого шкільного віку засобами ігротерапії.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні особливостей розвитку граматичної будови мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку, розробці та апробації методики її корекції на основі використання ігротерапії в умовах корекційно-розвивальної роботи.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми формування граматичної будови мовлення в молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами ігротерапії;

- виявити особливості розвитку граматичної будови мовлення в молодших школярів із ЗПР;

- конкретизувати критерії та описати рівні сформованості граматичної будови мовлення в молодших школярів із затримкою психічного розвитку;

- розробити та апробувати методику розвитку граматичної будови мовлення в молодших школярів із затримкою психічного розвитку, довести педагогічну доцільність використання засобів ігротерапії.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові положення про: мову як знакову систему (Ф. Березін, В. Головін, А. Грищенко, О. Леонт'єв, Л. Мацько, В. Німчук, О. Шахнарович та ін.); практичний взаємозв'язок мовлення та мислення (Д. Браун, Дж. Брунер, Л. Виготський, Дж. Грін, М. Жинкін, О. Леонт'єв, Ж. Піаже, Д. Слобін, О. Шахнарович та ін.); різні види мовленнєвої діяльності, їхню психофізіологічну структуру, загальнофункціональні та специфічні мовленнєві механізми (Т. Ахутіна, Дж. Брунер, М. Вятютнев, Дж. Грін, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, О. Лурія, Є. Пуошлене, Д. Слобін, Є. Соботович, Л. Чистович, G. Miller, J. Rondal та ін.); методи комплексної діагностики й компенсації порушень мовленнєвого розвитку в дітей (Е. Данілавічюте, Л. Волкова, К. Карлепп, С. Конопляста, Р. Лалаєва, В. Лубовський, О. Лурія, І. Мартиненко, О. Мастюкова, О. Орфінська, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Н. Трауготт, Л. Трофименко та ін.). Дослідження базується на психолінгвістичному підході до аналізу та компенсації порушень мовленнєвого розвитку дошкільників (Л. Андрусина, О. Аркадьєва, Л. Бартенева, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, О. Леонт'єв, Т. Мельниченко, З. Пригода, Ю. Рібцун, Д. Слобін, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, О. Шахнарович, М. Швачкін та

ін.), діяльнісному підході в системних наукових дослідженнях (В. Давидов, В. Зінченко, О. Конопкін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Шадріков, Г. Щедровицький та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів: аналіз, систематизація та узагальнення даних загальної й спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми; емпіричні: діагностичні (спостереження, тестування); математичні: кількісна та якісна обробка отриманих даних.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні змісту поняття граматична будова мовлення, у розширенні та поглибленні теоретичних знань про особливості формування мовлення в дітей із ЗПР.

Практичне значення полягає в науково-методичному обґрунтуванні необхідності використання ігротерапії як засобу корекції граматичної будови мовлення в молодших школярів із ЗПР. Отримані дані можуть бути використані в роботі вчителів-дефектологів, учителів-логопедів, спеціальних психологів, а також у процесі навчання й виховання дітей з порушенням мовлення в спеціальних закладах освіти.

Апробація результатів дослідження відбулася на: Міжнародній науково-практичній конференції «Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти».

Структура та обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (61 найменування), 3 додатки. Містить 5 рисунків, 12 таблиць. Загальний обсяг роботи – 125 сторінок, із них основного тексту – 50.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було досягнуто мети, що дало змогу зробити такі висновки:

1. На підставі теоретичного аналізу наукових підходів до розвитку граматичної будови мовлення молодших школярів із ЗПР з'ясовано, що мовлення в сучасній психолого-педагогічній науці розглядають як мовленнєву діяльність мовця, спрямовану на співрозмовника. Розвиток граматичної будови мовлення здійснюється одночасно з розвитком активного й пасивного словникового запасу дитини та формуванням правильної звуковимови. Тому основне завдання логопеда полягає в тому, щоб навчити дітей практично користуватися фразовою вимовою, тобто правильно вживати в мові основні граматичні категорії, сформувати навичку практичної словозміни за числами, відмінками, часами, особами, родами. Роботу над граматичною будовою мовлення слід починати зі знайомства з іменниками, оскільки вони становлять більше ніж половину слів нашої мови, крім того, на основі зміни іменників змінюються й інші частини мови: прикметники – за відмінками, родами числам; прикметники і дієслова в минулому часі – за родами й числами.

2. Встановлено залежність рівня сформованості граматичної будови мовлення від недорозвитку словесно-логічного мислення, що призводить до парціональних порушень розвитку мовлення, зокрема, у його лексико-граматичних ланках, класифікуючій та узагальнювальній функції. З'ясовано, що серед особливостей мовлення дітей зазначеної категорії провідними виступають: порушення мовленнєвого розвитку; незрілість знаково-символічної діяльності; незрілість емоційно-вольової сфери; морально-етичної сфери; не сформованість потреби у спілкуванні та сфери загальних уявлень.

3. За результатами дослідження встановлено, що молодші школярі із ЗПР мають певні труднощі у фонематичному сприйнятті, артикуляційній моториці, звуковимові та сформованості звуко-складової структури слова. Крім цього, у

них спостерігаються проблеми з верифікацією речень і додаванням прийменників у реченні. У цих дітей видно труднощі в переказі тексту. Вони мають значні труднощі в лексико-граматичному оформленні й смисловій цілісності висловлювань.

4. Перспективою подальших наукових розробок є створення корекційно-розвивальної програми для розвитку граматичної будови мовлення в молодших школярів із ЗПР. Використання системи розвивальних і логопедичних ігор відповідно до віку: дидактичні, рольові, розвивальні, сюжетно-рольові, ігри із правилами, рухливі ігри, ігри-драматизації.

Після проведення корекційної роботи, було проведено контрольне вивчення, завданням якого був аналіз динаміки розвитку граматичної будови мовлення в молодших школярів із ЗПР і з'ясування ефективності розробленої корекційної програми. За результатами формувального експерименту можна визначити, що завдяки використанню обраних методів для розвитку граматичної будови мовлення в молодших школярів з ЗПР засобами ігротерапії вдалося значно підвищити рівень та якість її сформованості